

ANSAL MODEL: İD/O, EGO/BEN VE SÜPEREGO/ÜSTBEN

Meslek yaşamı boyunca, Freud her zaman klinik buluşlarını daha geniş bir kuramsal bağlam içersine yerleştirmeye çalıştı. Sürekli olarak kendini insan örgenliğinin içersinde—kabul edildiği gibi, beyinde—ruhsal fenomenleri üretmek için varolması gereken yapı ve işlevlerin doğaları konusunda sorgulamayı sürdürdü. Kısaca, anlığın kendisinin kuramsal bir modelini kurmaya çalıştı. Uzun meslek yaşamının sürecinde, bu amacı göz önünde tutarak birçok çalışma üretti.

1890'lardaki en erken girişimleri ruhbilimsel olduğu denli de nörofizyolojik doğadaydılar. Brücke'nin Kurumundaki düzenekçi eğitimiyle tutarlı olarak, Freud uyanıklıktaki düşünce süreçlerini olduğu gibi düşleri ve histerik belirtileri de açıklayabilecek nörolojik yapı ve düzenekleri betimleme girişiminde bulundu. Sonuç 1895'te Freud'un hiçbir zaman yayıma hazır duruma getirmediği, ama ölümünden sonra yayımcılarının Bilimsel Bir Ruhbilim İçin Tasar (Project for a Scientific Psychology) başlığı altında yayımladıkları uzun bir taslak elyazmasıydı.

Gerçi Tasar'ın yazılışı Freud için olağanüstü yararlı bir deneyim olmuş ve onu birçok yeni ve değerli düşünceye götürmüş olsa da, nörolojik çerçeve kuramcılığı üzerine birçok gereksiz sınırlama dayattı. Sinir dizgesi henüz onun hangi sinirsel düzeneklerin hangi ruhsal fenomenlerden sorumlu olduğunu yeterli ayrıntıda saptamasına olanak verecek bir düzeyde anlaşılmış değildi. Böylece Freud yeni bir strateji benimsedi, sinirbilimsel ayrıntılar tarafından oyalanmasına izin vermek yerine, kuramını bütünüyle ruhbilimsel terimlerde anlatmaya karar verdi. Kavramlarını eldeki tüm nörolojik bilgi ile tutarlı kılmaya çalıştı ve Tasar'ın anahtar düşüncelerinden çoğunu korudu, ama bu kez nörolojik-olmayan bir terminolojiye dökülmüş olarak. Gelecekteki nörolojik araştırmanın onun varsayımsal ruhsal süreçlerinin temellerinde yatan sağın düzenekleri ortaya sereceğine güveniyordu. Bununla birlikte, şimdilik sağın olarak ruhbilimsel zeminde kalmakla daha iyi ilerleyebileceğine karar verdi.

Freud'un anlık için en son ve en belirli ruhbilimsel modeli 1923'te Ego ve İd'de yayımlandı ve orada şimdi ünlü İd, Ego ve Süperego bölümlemesini getirdi. Klinik çalışmasıyla tutarlı olarak, insan anlığı bu anlayışa göre herşeyden önde çatışmanın çözülmesinden sorumlu bir örgendi.

Freud'un anlayışına göre, insan anlığı sürekli olarak üç ayrı türde istemin kuşatması altındadır ve bunlar genellikle birbirleriyle çatışır ve bir tür uzlaşma çözümü isterler. İlk beden kendi içersinden doğan istemler vardı—beslenme, ısınma, bedensel ya da eşeyssel doyum ve başkaları için dirimsel temelli gereksinimler. Freud bu dirimsel istemleri—ki bunlardan hiçbir zaman kaçınılamaz ya da kaçılamazdı—içgüdüler olarak adlandırdı. İkinci büyük istemler sınıfı bedenin içersinden değil, ama dışsal olgusalılık dünyasından gelir. Çevre sürekli olarak insan örgenliği üzerine bir tür uyarlanma karşılığı gerektiren uyarılar getirir—kaçılacak tehlikeler, aranacak içgüdü-doyurucu nesneler vb. Açıktır ki, içgüdüsel istemler ve olgusalılığın zorlamalarının birbirleri ile çatışmaya girdikleri, içgüdüsel doyumun olgusal dünyanın koşulları nedeniyle ertelenmesi, değiştirilmesi ya da bütünüyle terkedilmesinin gerektiği sayısız durumla karşılaşılır. İçgüdüsel dilekler ve olgusalılık arasındaki çatışmalar hiç kuşkusuz düşler, histeri ve birincil ve ikincil süreçler üzerine erken kuramlarını geliştirdiği zaman Freud'un önemli uğraşları arasındaydılar.

Ego ve İd'i yazdığı sıralarda, Freud ahlaksal istemlerin [moral demands] anlığın yüklerinin bir üçüncü kategorisini oluşturduklarını anlamıştı, çünkü ahlaksal kaygıların hem içgüdüsel dileklerle hem de nesnel olgusalılıkla çatışmaya girdiği sayısız durumu gözlemişti. Örneğin, bireyler sık sık içgüdüsel olarak doyum verici edimleri yerine getirmekten duyunç nedeniyle kaçınıyorlardı, üstelik nesnel çevrede açıkça engelleyici hiçbir güç bulunmadığı zamanlarda bile. Başka zamanlarda, ahlaksal istemler bir bireyi dışsal olgusalılığın istemlerini gözardı etmeye ya da çiğnemeye götürüyordu, örneğin bir kimse bir başkasına yardım etmek için yaşamını tehlikeye attığı zaman olduğu gibi. Ahlaksal istemler böylece sık sık kişiyi olgusalılığın istemlerinden ve içgüdülerden

bütünöyle bağımsız yollarda güdüleyebilir ve sık sık da güdülerler. İnsan ruhunun herhangi bir tam modeli bunlara yer ayırmak zorundaydı.

Anlığın yeni modelinde, Freud insanın çatışmasına katılan bu üç yandan her birini açıklayacak birer ruhsal kendilik kavramı geliştirdi. İlk olarak, ruhsal aygıtın doğrudan doğruya içgüdülere karşılık veren ve O [Das Es=Id=It] olarak adlandırılabilir bir parçası olduğunu ileri sürdü. İd bedenın örgensel gereksinimlerinin doğrudan sonucu olarak doğan dilek ve dürtülerin tümünü depolar. İkinci olarak, dışsal dünyadan duyuları ruha ileten bir algı dizgesi vardır. Anlık ve dışsal dünya arasındaki sınıra yerleşmiş bu algı dizgesi yoluyla, dışsal dünya tarafından örgenlik üzerine dayatılan istemler tanınmaya başlar.

Üçüncü olarak, Freud ruhın içersinde Üstben [Das Über-Ich, Ichideal] olarak adlandırdığı bir ahlaksal kendilik konutladı. Hem O hem de algısal aygıt ruha dışından gelen erkeler için giriş verirken, Üstben ise bütünöyle ruhsal dizgenin kendi içersinde kapsanır. Bu üç kendiliğın düzenlemeleri Şekil 6-1 tarafından sunulur.

Yine Şekil 6-1'de belirtildiği gibi, Ben ruhsal aygıtın tam ortasına yerleşmiştir. Bu özekssel yerleşim içgüdü, olgusalılık ve duyuncun istemlerinin birleştikleri ve çatıştıkları konumu imler. Çatışmaları olanaklı olduğu ölçüde çözmeye ve uygun eylem yolları konusunda karar vermeye yönelik ansal işin Bende yerine getiriliyor olması gerekir. Kaçınılmaz olarak, Benin çelişkili istemleri uzlaştırmadaki ilk görevi bunlardan herhangi birinin aşırı ölçüde iveren doyumunu engellemektir. Sonra, eylemin geçici bir ertelenişini başardıktan sonra, Ben tüm yanlar için hiç olmazsa belli bir düzeyde kabul edilebilir olacak bir tür uzlaşma eylemini üretmek zorundadır.

Çalışma yaşamının son evrelerine doğru, Freud Ben tarafından üretilen uzlaşma türlerini giderek daha ayrıntılı bir düzeyde çözümlledi. Kişinin yaptığı herşeyin ruhu üzerinde çatışan birçok istem arasında bir tür uzlaşmanın sonucu olduğu görüşü onun için artık açıklık kazanmıştı. Kimi zaman

uzlaşmalar çatışan istemlerden birini başkalarına karşı yeğliyor ve birey için uyarlanabilirliklerinde değişiklikler gösteriyorlardı. Ama tüm insan davranışı bir tür çatışmaya bir tür uzlaşma karşılığı olarak görünüyordu.

Bir uzlaşmalar sınıfı gençliğinde Freud'un dikkatini çekmiş olan düşler ve histerik belirtiler gibi birincil süreç fenomenleri idiler. Bunlar Ben görelisi olarak zayıfken oluyorlardı ve dışsal olgusallığın zorlamalarının büyük ölçüde gözardı edilmesine götüren aşırı uzlaşma biçimleriydiler. Bununla birlikte, Onun dileksel baskıları burada bile tam olarak etkisiz olamıyor, çünkü patojenik düşünceler ve gizli düşünceler Üstbenin baskısının bir sonucu olarak açık olmaktan çok örtük anlatım kazanıyorlardı. Arı biçimleri içindeki dilekler ahlaksal bir duruş noktasından kabul edilemiyorlar, ve bu yüzden anlatılmadan önce çarpıtılmaya uğruyorlardı. Böylece düşler ve belirtiler bir yandan olgusallığın yenik düşmesine izin veren görelisi olarak zayıf bir Ben tarafından yaratılan uzlaşmalar, ve öte yandan Üstbenin istemlerine uymak için değişkiye uğratıldıktan sonra simgesel anlatım kazanan O dürtüleri idiler.

Savunma Düzenekleri. Freud tarafından saptanan bir başka önemli uzlaşmalar kümesi de herkesin normal uyanıklık davranışlarını doğrudan etkiler, ve savunma düzenekleri olarak adlandırılır. Savunma düzenekleri birçok değişik biçimde gelir ve değişik bireyler bunların değişik bileşimlerini kullanma eğilimini gösterirler. Bununla birlikte, açık bir olgu herkesin onları her zaman bulunan ve kaçınılmaz olan çatışmalarla başa çıkmak için sürekli olarak kullanmasıdır. Olağan savunma düzenekleri arasında yerdeğiştirme, yansıtma, anlıksallaştırma, yalanlama ve ussallaştırma bulunur.

Yerdeğiştirme savunma düzeneği için ilkörnekte düşlerde ve histeride gözlenen yerdeğiştirmedir. Yerdeğiştirme bir savunma düzeneği olarak kullanıldığı zaman, olgusal yaşamda bir dürtü asıl hedefi belli bir yolda andıran, ama "daha güvenli" olarak onun yerini alan bir kişiye doğru işler. Örneğin, birçok erkek annelerini andıran kadınlarla, ve birçok kadın babalarını andıran erkeklerle evlenir. Bu durumlarda, Freud'a göre, eşler belli bir ölçüde bu andırım nedeniyle seçilirler. Böyle seçimler

bireye karşı-eşeyden ebeveyne benzer olan, ama eşeysellik nesnesi rolünde aynı endişeyi yaratmayan bir sevgi nesnesi sağlayarak Ödipal dürtülerin yerdeğiştirmiş doyumuna izin verirler. Yerdeğiştirme ayrıca insanlar patronları ya da polisler gibi daha tehlikeli kişiler tarafından kızdırıldıktan sonra bu kırgınlığı aile üyeleri ya da ev hayvanları gibi “güvenlikli” hedefler üzerinde “boşalttıkları” zaman da olur. Bu durumda eşeysellikten çok saldırganlık yerdeğiştirmiş olur.

Yansıtma birinin kendi kabul edilemez dürtülerinin başka birine yüklenmesini sağlayan bir sıradan savunma düzeneğidir. Bireyler başkalarına karşı düşmanca duygular duyabilir, ama Üstbenin istemleri nedeniyle öfkeli olduklarını kabul etmeyi başaramayabilirler. Bu ikilemi bilinçsiz olarak kendi öfkelerini başka bir kişiye yansıtarak çözebilir, başka kişinin onlara düşman olduğu yolunda bilinçli algıya ulaşabilirler. Yansıtma savaş zamanlarında, sayısız kötü dürtünün yaygın olarak düşmana yansıtıldığı ama kendi yanında kararlı olarak yalanlandığı zaman özellikle sık görünür.

Anlıksallaştırmada bir dürtü-yüklü alana salt anlıksal bir yolda yaklaşılr. Böylece eşeyssel dürtüler herhangi bir açık eşeyssel etkinlik yerine getirilmeksizin eşeysellik nesnesine büyük bir anlıksal ilgide sonuçlanabilirler. Birçok ergin birey tomurcuklanmakta olan eşeyssel duygularıyla bu yolda başa çıkmaya çalışır, sık sık süreçte yararlı bir bilgi kazanır.

Kimi savunma düzenekleri bir dürtünün açık doyumuna izin verir, ama sonra o doyumun anısını değiştirerek endişenin yaşanmasını önler. Bu tipte oldukça ilkel ve çocuklarda yaygın olan bir savunma düzeneği yalanlamadır. Yalanlamada kişi sanki birşey hiç olmamış gibi davranır. Kavga eden iki çocuk bir yetişkinin yaklaştığını sezer sezmez birden bütünüyle uyumlu ve canayakın bir yolda davranmaya başlayabilirler. Giderek yetişkinin uzaklaşmasından sonra bile çok kısa bir süre önce açıkça anlattıkları saldırgan dürtüleri başarılı olarak yalanlamayı sürdürebilirler. Yalanlamanın oldukça incelmış bir başka türü de yetişkinler tarafından sık sık uygulanan ussallaştırmadır. Burada kişi bir güdü nedeniyle davranabilir, ama davranışını bir başka güdünün zemininde açıklayabilir.

Savunma düzenekleri olarak başarılı olmaları için ussallaştırmalara onları ussallaştıranların kendileri tarafından inanılmalıdır.

Yüceltme savunma düzeneklerine benzer ruhsal bir uzlaşmadır ve bir içgüdü erkesi Üstben ve olgusalılık istemleri tarafından toplumsal olarak değerli birşey üreteceği bir yolda yönlendirildiğinde olur. Örneğin, bir sanatçı kökensel olarak eşeyssel ya da saldırgan içgüdüsel erkesini bir sanat yapıtının yaratılmasına yeniden-yöneltebilir. Yapıtın başlatıcı dürtülerle simgesel bir ilişkisi olabilir, tıpkı bir düşün açık içeriğinin gizli içeriği ile ilişkili olması gibi. Bununla birlikte, bir sanat yapıtı durumunda, Ben ve ikincil süreç son ürün üzerinde onun bir düştən çok daha cilalı ve etkili olacağı bir yolda “çalışırlar.” Yüceltme sanatsal yaratıcılığa sınırlanmaz, ama ruhçözümsel kuram tarafından aşağı yukarı tüm yaratıcı etkinliğin temelinde yattığı varsayılır.

Yüceltme ile yakından ilgili ve birinin yapabileceği en iyi uzlaşmaların arasında olan şey sevgidir. Sevgide bir birey bir başka kişinin iyiliği için gerçek bir kaygı duyar. Birçok bakımdan bu ideal bir uzlaşma sağlar, çünkü eşeyssel ve duygusal gereksinimler sık sık bir sevgi ilişkisinin bağlamı içersinde doyurulabilirler, ama törel ve olgusalılık-yönelimli kaygılar tarafından yumuşatılmış olarak. Burada içgüdü, olgusalılık, ve Üstben tümü de doyum kazanırlar.

Yüceltmeden ve sevgiden doğan uzlaşmalar en iyileri arasında olsalar da, o denli de en güç olanlarıdır. Yüceltme güçtür çünkü başarılı olarak yerine getirilebilmesi için sık sık alışılmadık ölçüde yüksek bir beceri düzeyini gerektirir (örneğin sanatsal yetenek gibi) ve sağladığı içgüdüsel doyum oldukça yumuşak ve içgüdüünün başlangıçtaki hedefinden çok uzaktır. Sevgi sorunlar yaratır, çünkü sevgilinin yitirilmesi durumunda kişiyi ağır düşkürlüğü ya da acı olasılığı ile yüz yüze bırakır. Çok az olay bundan daha yıkıcıdır, ve sevgide bir kez yitiren kişiler onu insan ikilemine yanıt olarak yeniden denemede isteksiz olabilirler.

Yaşamının sonuna doğru, Freud giderek artan bir düzeyde kuramının bu yanlarının felsefi imlemleriyle uğraşmaya başlamıştı. 1930'da yayımlanan *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*'nda yüceltme ve sevgiden doğan insan mutluluğunun uzun erimli beklentilerini çözümlledi. Bireyin toplumdaki paradoksal durumundan kaynaklanan gizil olarak uzun erimli bir güçlüğü öngördü. Ancak uygar bir toplumda yüceltme ve sevginin "yüksek" doyumları olanaklıdır. Ancak toplumsal olarak üzerlerinde anlaşılmış değerler yüceltme ürünleri için gerekli biçimleri sağlayabilirler, ve öte yandan anlamlı sevgi ilişkileri için aile ve başka küme bağlarını yöneten toplumsal kurumlar gerekir. Ama toplum bu doyumlara olanak veren yapıyı sağlarken, ayrıca dürtülerin doyumu üzerine kısıtlamalar da dayatır. Freud Birinci Dünya Savaşı gibi yıkımlardan ve Almanya'da Nasyonal Sosyalizmin yaklaşan doğuşundan "uygar" toplumların sevgi içgüdüleri üzerindeki kısıtlamalarını arttırırken, onları ölüm ve yoketme içgüdüleri üzerinden kaldırdıkları olgusunun büyüyen kanıtlarını görüyordu. Böylece savaşta kıyım ve cinayet edimleri işlenebilir, ve yurtseverlik ve ahlak edimleri olarak övülebilirler. *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*'nın sonunda Freud bu eğilimin kısa bir sürede tersine döneceği ve toplumların sevgiye hizmette uzlaşmalar için daha çok fırsat yaratmaya başlayacakları umudunu anlattı. Bununla birlikte, aşırı iyimser değildi, ve bir soruyla bitirdi: "Ve şimdi iki 'Göksel Güç'ten ötekinin, bengi Eros'un, eşit ölçüde ölümsüz karşıtıyla [Thanatos, ölüm ve saldırganlık içgüdü] savaşımında kendini ileri sürmek için bir çaba göstermesi gerekecektir. Ama hangi başarıyla ve hangi sonuçla olacağını kim bilebilir?"⁹ Özet olarak, Freud'un iletisi insan varoluşunun sorunlarına herhangi bir eksiksiz yanıtın olmadığı yolundaydı. Kişi tam olarak yeterli ya da kalıcı hiçbir çözüm vermeyen çatışmaların sürekli kuşatması altındadır. Freud'un anlık modeli tarafından imlenen oldukça kötümser ama belki de gerçekçi vargı bir insanın en iyisinden yaşamın çatışan istemlerinden uzlaşmalar yaratmayı umabilecek olduğudur. Eğer birey güçlü ve yaratıcı bir Ben geliştirecek ve yüceltme ve sevgi için doğru fırsatlar sağlayan bir toplumda yaşayacak denli şanslı olmuşsa, uzlaşmalar pekala iyi uzlaşmalar olabilirler.

